

Əsmər Əliyeva (asmer_1985@yahoo.com)
Bakı Dövlət Universitetinin Hüquq fakültəsinin Mülki proses və kommertiya
hüququ kafedrasının müdiri, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

BEYNƏLXALQ GÖMRÜK HÜQUQUNDA TİCARƏTİ ASANLAŞDIRMAQ ÜÇÜN TƏKLİF EDİLƏN YENİ SİSTEMLƏR: ONLARIN MİLLİ QANUNVERİCİLİKDƏKİ TƏTBİQİ PROBLEMLƏRİ

Beynəlxalq ticarəti asanlaşdırmaq və xarici iqtisadi fəaliyyət iştirakçılarının maraqlarını qorumaq üçün malların və nəqliyyat vasitələrinin gömrük sərhədlərindən daha sürətli və asan yolla keçirilməsini nəzərdə tutan sistemlərin işlənilib hazırlanması və buna nail olmaq üçün milli qanunvericiliklərin unifikasiyası işini sürətləndirmək dövlətlərin gömrük siyasətinin prioritet istiqamətlərindəndir.

Məqalədə bu məqsədlə yaradılan bəzi yeni institutlar, xüsusən də gömrük brokerləri və səlahiyyətli iqtisadi operatorlar institutu təhlil edilir, onların tətbiqi zamanı yaranan problemlər və bu problemlərin həlli üçün milli və beynəlxalq qanunvericilikdə edilə biləcək dəyişikliklər barədə araşdırma aparılır.

Məqalədə gömrük brokerliyi institutu gömrük təmsilçiyinin dolaylı forması kimi fərqləndirilir, onun tətbiqinin normativ əsaslarından bəhs edilir, məqsədləri və qarşısında duran vəzifələr müəyyənləşir.

Qeyd edilir ki, gömrük brokerliyi institutu xarici ticarət əlaqələrinin inkişafında mühüm əhəmiyyətə malik yeniliklərdən biridir, lakin onun tətbiqində təcrübədə müəyyən çətinliklər vardır. Bu çətinliklər, bir qayda olaraq, gömrük broker şirkətlərinin inhisarçılığında və gömrük orqanlarının vəzifəli şəxsləri ilə gizli sövdələşməyə girərək xarici iqtisadi fəaliyyət iştirakçılarının maraqları əlaəyhinə qərarlar qəbul edilməsində özünü biruzə verir. Bu problemlərin aradan qaldırılması üçün gömrük sahəsində qəbul edilmiş beynəlxalq konvensiyalar hər gömrük buraxılış məntəqəsində azı iki gömrük broker şirkətinin təmsil olunmasını, gömrük broker şirkətləri ilə gömrük orqanlarının vəzifəli şəxslərinin qarşılıqlı əlaqəli şəxslər qrupunda olmaması üçün tədbirlər görülməsini nəzərdə tutan normaların daxil edilməsini tövsiyə edirlər.

Məqalədə bəhs edilən digər qrup şəxslər olan Səlahiyyətli İqtisadi Operatorlar institutu gömrük brokeri institutundan daha gənc institutdur. Onun tətbiqinin nəzəri və normativ əsasları, tarixi, Azərbaycan Respublikasının gömrük qanunvericiliyinə daxil edilməsi barədə məqalədə təhlil aparılır. Səlahiyyətli İqtisadi Operatorlar institutunun tətbiqi zamanı meydana çıxan və gələcəkdə çıxma biləcək problemlər, qanunvericilikdəki boşluqlar araşdırılır, onların aradan qaldırılması üçün təkliflər verilir.

***Açar sözlər:** gömrük təmsilçiliyi, gömrük daşıyıcıları, gömrük brokeri, xarici iqtisadi fəaliyyət, səlahiyyətli iqtisadi operatorlar, Ümumdünya Gömrük Təşkilatının Çərçivə Standartları, dövlətin gömrük işinin təşkilində risklərin idarə olunması sistemi, gömrük dəhlizləri.*

Tədqiqatın aktualığı və əsas istiqamətləri.

Xarici ticarət əlaqələrinin inkişaf etdirilməsi bütün dövlətlər kimi Azərbaycan Respublikasının da iqtisadi siyasətinin mərkəzi ideyalarından biridir. Bunun bir çox səbəbləri vardır, lakin əsas səbəbi dövlətlərin fiskal (büdcə) maraqlardır. Təsədüfi deyil ki, Azərbaycan Respublikasının Dövlət büdcəsi haqqında 2023-cü il tarixli qanunu təhlil edərkən görmək olar ki, 2023-cü il üçün gəlir mənbələrinin növlərini qruplaşdırdıqda xarici iqtisadi fəaliyyət iştirakçılarının ödədiyi vergilər və digər ödəmələr büdcənin əhəmiyyətli hissəsini təşkil edir [2].

Odur ki, beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş yeni sxemlərin milli qanunvericilikdə tətbiqi dövlətin gömrük siyasətinin formalaşmasında qarşıda duran prioritet istiqamətlərdəndir. Lakin bu

zaman, həmin güzəşt sxemlərinin milli və iqtisadi təhlükəsizlik məqsədlərinə zidd olmamasına diqqət yetirilməli, qanunvericilikdə yeni normalar tətbiq edilərkən bu nüanslar mütləq nəzərə alınmalıdır.

Bu isə tədqiqatın aktuallığını xarakterizə edən əsas amillərdəndir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi.

Elmi yenilik bir neçə istiqamətdə müəyyən edilə bilər.

İlk növbədə, xarici ticarət əlaqələrinin tənzimlənməsi münasibətlərinin normativ bazasının təkmilləşməsidir ki, bu da tədqiqatın əsas obyektini təşkil edir.

Azərbaycan hüquq ədəbiyyatında Səlahiyyətli İqtisadi Operator institutunun gömrük hüquq münasibətlərinə və ümumiyyətlə, xarici ticarət əlaqələrinə təsiri barəsində araşdırma aparılmamışdır. Səlahiyyətli İqtisadi Operatorlar sisteminin iqtisadi əsasları tədqiqat obyektinə olsa da, onun tətbiqinin hüquqi əsasları və tətbiqi zamanı yaranan problemlərin hüquq normaları aspektindən təhlili ilk dəfə təqdim edilən məqalədə araşdırılır.

Yuxarıda qeyd olunanlar, elmi ədəbiyyatlarda qarşılıqlı əlaqədə ətraflı təhlil edilmədiyindən mövzunun elmi yeniliyini bir daha əsaslandırır.

Tədqiqatın əsas məzmunu.

Gömrük hüquq münasibətləri iştirakçıların tərkibindən asılı olaraq sadə və mürəkkəb ola bilər. Sadə gömrük hüquq münasibətlərində bir tərəfdə gömrük orqanı, digər tərəfdə isə Xarici İqtisadi Fəaliyyət iştirakçısı iştirak edirsə, mürəkkəb gömrük hüquq münasibətlərində bu iki iştirakçı arasında vasitəçi, yaxud yardımçı rola malik spesifik subyektlər də olurlar [11, s.37]. Bu spesifik subyektlər bir qayda olaraq, gömrük brokerləri, gömrük daşıyıcıları və səlahiyyətli iqtisadi operatorlardır. Onların hər biri xüsusi əlamətlərə cavab verən və qanunvericiliyə uyğun olaraq səlahiyyət verilmiş ixtisaslı şəxslərdir, bu statuslarının verilməsi, dayandırılması və ləğv edilməsi qanunvericiliyin tələblərinə uyğun olaraq həyata keçirilir.

Mürəkkəb gömrük hüquq münasibətlərinin ən çox rast gəlinən iştirakçılarından biri gömrük təmsilçiləridir. Gömrük təmsilçiləri birbaşa, yaxud dolayı formalarda təzahür edə bilərlər. Gömrük təmsilçisi təmsil edilən şəxsin tapşırığı ilə onun adından və onun mənafeləri üçün hüquq münasibətində iştirak edirsə birbaşa, təmsil edilən şəxsin tapşırığı ilə öz adından və onun mənafeləri üçün çıxış edirsə dolayı təmsilçi sayılır.

Gömrük təmsilçiləri malları və nəqliyyat vasitələrini gömrük sərhədindən keçirən şəxslərə mülki-hüquqi müqavilə əsasında xidmət göstərən şəxslərdir. Onların içərisində dolayı təmsilçilik sayılmaqla, brokerlik institutu xüsusi əhəmiyyətə malikdir.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində gömrük münasibətlərinin tənzimlənməsində gömrük brokeri institutu vacib rola malikdir. Gömrük brokerinin əsas məqsədi xarici iqtisadi fəaliyyət iştirakçılarına gömrük rəsmiləşdirilməsində kömək edən, bununla da onun həyata keçirilməsini tezləşdirən və ləngimə riskini azaldan bir mexanizmin yaradılmasını təmin etməkdir.

Geniş mənada broker vasitəçi deməkdir. Sırf gömrük münasibətlərində broker-malların və nəqliyyat vasitələrinin gömrük ərazisinə gətirilməsi, bu ərazidən aparılması, yaxud tranziti ilə əlaqədar olaraq dolayı gömrük təmsilçiliyini həyata keçirən hüquqi şəxslərdir.

1973-cü il “Gömrük rejimlərinin sadələşdirilməsi və harmonizasiyası barədə” Kioto Konvensiyası gömrük brokerinə gömrük hüquq münasibətlərində “üçüncü şəxs” kimi anlayış verir və ilk dəfə onun hüquqi statusunu beynəlxalq qanunvericiliklə müəyyənləşdirir.

Gömrük brokeri institutu Azərbaycan üçün nisbətən yeni olsa da, dünyada onun tətbiqinin kifayət qədər yaşı vardır. Məsələn, Portuqaliyada və ABŞ-da gömrük brokerləri XIX əsrdən, Kanadada XX əsrin 20-ci illərindən mövcuddur [10, s.43-47].

Azərbaycan Respublikasında gömrük brokeri münasibətləri Azərbaycan Respublikası Gömrük Məcəlləsinin 22-23-cü maddələri ilə tənzimlənir. Gömrük brokerinin fəaliyyəti məcəllə ilə yanaşı, “Gömrük təmsilçiliyi, o cümlədən gömrük brokeri fəaliyyəti tənzimləyən Qaydalar”ın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2014-cü il 23 yanvar tarixli 17 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş Qaydalarla tənzimlənir. [3]. Gömrük nəzarəti və gömrük

rəsmiləşdirilməsi həyata keçirilərkən, gömrük brokeri malları gömrük sərhədindən müstəqil keçirən şəxsin bütün vəzifələrini yerinə yetirir və onun kimi məsuliyyət daşıyır. Gömrük brokerinin təmsil etdiyi şəxslərlə münasibətləri tərəflər arasında bağlanmış müqavilə ilə tənzimlənir. Qeyd edək ki, şəxs gömrük brokerinin xidmətlərindən imtina edə bilər. Bu halda gömrük orqanının vəzifəli şəxsləri bəyannaməçiyə gömrük bəyannaməsinin tərtib edilməsində, ona müvafiq düzəlişlər edilməsində və malların gömrük rəsmiləşdirilməsi üzrə digər əməliyyatların həyata keçirilməsində yardım göstərirlər. Gömrük broker xidmətləri lisenziya əsasında göstərilir və hər gömrük sərhəd buraxılış məntəqəsi üzrə ən azı iki hüquqi şəxsə gömrük brokeri fəaliyyəti üçün lisenziya verir. Bu, brokerlik xidmətlərində inhisarçılığın qarşısının alınması üçün tətbiq edilməli olan imperativ normadır.

Xarici iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsi zamanı yarana biləcək ləngimələrin qarşısını almaq və bu münasibətləri sürətləndirmək üçün dövlətlər tərəfindən təklif edilən digər mexanizmlərdən biri də *Səlahiyyətli İqtisadi Operator* institutunun tətbiqidir.

Ümumdünya Gömrük Təşkilatının Çərçivə standartlarına əsasən, Səlahiyyətli İqtisadi Operatorlar elə hüquqi şəxslərdir ki, onlar malların və nəqliyyat vasitələrinin beynəlxalq daşınması ilə məşğul olur və milli gömrük orqanları öz gömrük qanunvericiliklərinə uyğun olaraq, tərəfindən bu cür tanınırlar. Səlahiyyətli iqtisadi operatorlar idxalçılar, ixracatçılar, brokerlər, vasitəçilər, distributerlər və s. ola bilər.

Artıq uzun illərdir ki, beynəlxalq gömrük hüququnda daşımaların təhlükəsizliyi diqqət mərkəzindədir. Səlahiyyətli İqtisadi Operator konsepsiyası bu sistemlərin bir hissəsidir.

Bununla əlaqədar olaraq, Ümumdünya Gömrük Təşkilatı 2005-ci ildə Səlahiyyətli iqtisadi operatorlarla bağlı Çərçivə Standartları müəyyən etmişdir. Belə ki, 2005-ci ilin iyununda Belçikanın Brüssel şəhərində Ümumdünya Gömrük Təşkilatının üzvləri beynəlxalq ticarətin təhlükəsizliyini təmin etmək naminə *SAFE (Secure and Facilitate Global Trade)-Çərçivə Standartları* qəbul etdilər. Bu standartlar sərhəddən malların keçirilməsi prosesində gömrük orqanları ilə sahibkarlıq subyektlərinin partnyorluğuna əsaslanırdı. 2005-ci ildən bəri bu Çərçivə Standartları vaxtaşırı olaraq təzələnilir.

Çərçivə Standartları gömrük sərhədlərində daha yaxşı idarəçiliyi təşkil etmək üçün üçsütnlü iş prinsipini-ayrı-ayrı dövlətlərin gömrük orqanları arasında(custom-to-custom), gömrük orqanları ilə xarici iqtisadi fəaliyyət iştirakçıları arasında (customs-to-business) və gömrük orqanları ilə digər dövlət orqanları (customs-to-other government agencies) arasında əməkdaşlığın səmərəliliyinin artırılmasını tövsiyə edir.

Çərçivə Standartlarının əsas məqsədləri aşağıdakılardır:

- Müəyyənliyi və proqnozlaşdırıla bilənliyi təşviq etmək üçün qlobal səviyyədə təchizat zəncirinin təhlükəsizliyini və asanlaşdırmanı təmin edən standartların yaradılması;
- Bütün nəqliyyat növləri üçün inteqrasiya olunmuş və uyğunlaşdırılmış təchizat zəncirinin idarə edilməsini təmin etmək;
- XXI əsrin çağırış və imkanlarına cavab vermək üçün gömrük orqanlarının rolunu, funksiyalarını və imkanlarını artırmaq;
- Yüksək riskli yüklərin aşkar edilməsi imkanlarının təkmilləşdirilməsi üçün gömrük idarələri arasında əməkdaşlığın gücləndirilməsi;
- Gömrük idarələri arasında əməkdaşlığın gücləndirilməsi, məsələn, məlumat mübadiləsi, nəzarətin qarşılıqlı tanınması, Səlahiyyətli İqtisadi Operatorların qarşılıqlı tanınması;
- Gömrük orqanları ilə beynəlxalq ticarət və təhlükəsizliklə məşğul olan digər dövlət qurumları arasında əməkdaşlığın gücləndirilməsi (məsələn, Vahid Pəncərə sistemi vasitəsilə);
- Gömrük-Biznes əməkdaşlığını gücləndirmək;
- Təhlükəsiz beynəlxalq ticarət təchizat zəncirləri vasitəsilə malların fasiləsiz hərəkətinin təşviq edilməsi [5].

Çərçivə Standartları gömrük orqanları ilə ticarət iştirakçılarının maksimum sadələşdirmə və təhlükəsizlik üzrə əməkdaşlığını həvəsləndirir. Məhz bu sadələşməni və təhlükəsizliyi təmin etmək məqsədilə, Sadələşmiş İqtisadi Operatorlar institutunun tətbiqi təklif olunmuşdur.

Bununla əlaqədar, Ümumdünya Gömrük Təşkilatında SİO üzrə metodik göstərişlər işlənmiş, SİO üçün güzəştlər planı işlənib hazırlanmışdır.

Səlahiyyətli İqtisadi Operatorlar üçün nəzərdə tutulmuş bu güzəştlər, əsasən aşağıdakıları nəzərdə tutur:

- yoxlamaların sayının azalmasını;
- Səlahiyyətli İqtisadi Operatorlar üçün beynəlxalq səviyyədə tanınmış yoxlama vasitələrinin tətbiqini;
- qabaqcadan rəsmiləşməni;
- daha yumşaq tələbləri;
- fəvqəladə hallarda prioritet xidmətin göstərilməsini və s.

Təhlükəsizlik üzrə Çərçivə standartları 4 əsas elementi özündə birləşdirir:

1. Onlar yüklərin tranzitlə daşınması barədə qabaqcadan məlumat verilməsi qaydalarının vahid formaya salınmasını tələb edir.

2. Standartlara üzv olan dövlətlər öz üzərlərinə gömrük yoxlamalarının risklərin idarə olunması prinsipinə uyğun olaraq həyata keçiriləcəyi barədə öhdəlik götürürlər.

3. Üzv dövlətlər risklər yoxlanılarkən yüksək risk qrupuna aid edildiyi təxmin edilən yüklərin və konteynerlərin ixracı zamanı onları əlavə yoxlamadan, yaxşı olar ki, qeyri-inkluziv detektorlar və rentgenlərdən keçirməyi öhdələrinə götürürlər.

4. Dövlətlər öhdəlik götürürlər ki, bu cür təhlükəsizlik standartlarına cavab verən şirkətlərə müəyyən üstünlüklər tanıyaçaqlar.

Yuxarıda qeyd olunan 2-ci element gömrük işinin təşkilinin risklərin idarə olunması sisteminə uyğun olaraq həyata keçirilməsidir. Gömrük yoxlamalarının risk meyarı əsasında həyata keçirilməsi xarici ticarət əlaqələrinin tənzimlənməsi zamanı həyata keçirilən gömrük nəzarətinin əsas prinsiplərindən biridir. Risk meyarlarının müəyən olunması, gömrük nəzarətinin sırf bu risk meyarları əsasında həyata keçirilməsi xarici ticarət əlaqələrinin ləngiməsinin və lüzumsuz müdaxilələrin qarşısının alınması istiqamətində hazırlanmış ən mütərəqqi mexanizmlərdən biridir. Risklərin idarə olunması prinsipi gömrük orqanlarının resurslarının optimal istifadəsinə əsaslanır, gömrük nəzarətini əlavə bürokratik prosedurlardan azad edir. Risklərin idarə olunması gömrük nəzarətinin beynəlxalq ticarət əlaqələrinə təsirini minimuma salmaq məqsədi güdür.

Gömrük nəzarəti zamanı idarə olunmalı olan riskə Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcələsində leqal anlayış verilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcələsinin 1.0.45-ci maddəsinə əsasən, risk-gömrük qanunvericiliyinin tələblərinin yerinə yetirilməməsi ehtimalıdır [1]. Gömrük orqanları gömrük nəzarətini həyata keçirərkən xarici ticarət fəaliyyətinin ləngiməsinin qarşısını almaq və xarici ticarət əlaqələrinin tənzimlənməsində əlavə yorucu prosedurlardan subyektləri azad etmək üçün riskləri düzgün analiz edə bilməli və qiymətləndirməli, gömrük qanunvericiliyinin pozulma ehtimalını vaxtında və dəqiq aşkar etməlidir.

Gömrük hüquq nəzəriyyəsində Gömrük qanunvericiliyinin pozula bilməsi ehtimalı baxımından risklərin iki forması mövcuddur – açıq və potensial. Açıq-aşkar risk dedikdə, gömrük qanunvericiliyinin artıq pozulması və bu pozulma faktı barədə gömrük orqanlarında məlumatın olması başa düşülür. Potensial risk-hələ özünü göstərməyən, lakin əmələ gələ bilməsi üçün bütün şərtlərin artıq mövcud olması halıdır.

Risk dedikdə, açıq-aşkar qanun pozuntusu faktını şərtləndirən hallardan tutmuş, bəzən ilk baxışdan nəzərə çarpmayan, əhəmiyyətsiz görünə biləcək hadisələr nəzərdə tutula bilər. Risk yarada biləcək hallara beynəlxalq səviyyədə tanınan aşağıdakı formaları misal göstərə bilərik:

- Gömrük bəyannaməsində malın mənşə ölkəsinin konkret ölkə nəzərdə tutulması;
- Daşımanın qeyri-adi marşrutu;
- Malın mənşə ölkəsinin şübhəliliyi - məsələn, bu növ mallar adətən bu ölkələrdən gəlmir;
- Malların və nəqliyyat vasitələrinin gömrük sərəhdinə gecə daxil olması;
- Daşıyıcının daha əvvəllər gömrük qanunvericiliyini pozması və s. [12, s.114].

Azərbaycan Respublikasının gömrük qanunvericiliyində gömrük nəzarətin risklərin idarə olunması sistemi əsasında həyata keçirilməsi təsbit olunmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcələsinin 92.5-ci maddəsində göstərilir ki, gömrük nəzarəti formaları seçilərkən Məcəllənin 100.2-ci maddəsində müəyyən edilmiş qaydada yaradılan riskin idarə edilməsi sistemindən istifadə olunur [1]. Risk qiymətləndirilməsinin nəticələrinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasında malların və nəqliyyat vasitələrinin gömrük sərhədindən keçirilməsi zamanı 4 növ dəhliz – Yaşıl dəhliz, Mavi dəhliz, Sarı dəhliz, Qırmızı dəhliz-dəhlizlər sistemi müəyyən edilmişdir ki, onların tətbiqi, tənzimlənməsi qaydaları Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Malların və nəqliyyat vasitələrinin gömrük sərhədindən keçirilməsi üçün “Yaşıl dəhliz” və digər buraxılış sistemlərindən istifadə Qaydaları” ilə həyata keçirilir [1]. Bu dəhlizlərin fərqlənməsi, onlara fərqli rejimlərin tətbiq edilməsi xarici iqtisadi fəaliyyət iştirakçılarının malları və nəqliyyat vasitələrinin gömrük sərhədlərindən keçirilməsini asanlaşdırmaq və gömrük nəzarət tədbirlərini ticarət əlaqələrinə ziyan vurmada həyata keçirmək məqsədi daşıyır.

Risqlərin idarə olunması, risk meyarlarının müəyyən edilməsi ilə bağlı məsələlər məəcəllədən əlavə "Ümumi risklərin idarə edilməsi Qaydaları"nın təsdiq edilməsi barədə AR DGK-nin Kollegiya qərarı ilə tənzimlənilir [7].

Ümumdünya Gömrük Təşkilatının Çərçivə Standartları SİO proqramlarının milli səviyyədə qanunvericiliyə implementasiyasının aşağıdakı mərhələlərini nəzərdə tutur: ön faza və analizlər, strateji planlaşdırma, pilot icra, monitorinq və qiymətləndirmə, genişləndirmə, tətbiq, sonrakı layihələr, bütün layihələrin tətbiqi, tamamlama.

Ölkəmizdə Səlahiyyətli İqtisadi Operator (SİO) institutu 2011-ci ildə yeni məəcəllənin qəbulu ilə tətbiq olunmağa başlanmışdır. Belə ki, məəcəllənin 31 və 32-ci maddələri Azərbaycan Respublikasında Səlahiyyətli iqtisadi operatorların statusu, SİO statusu verilməsi üçün şərtləri nəzərdə tutur. Qeyd olunur ki, səlahiyyətli iqtisadi operator - malların təyinat yerinə çatdırılmasının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi və xarici ticarətin asanlaşdırılması məqsədilə gömrük nəzarətinin sadələşdirilmiş forma və üsullarından istifadə edən hüquqi şəxsdir. Səlahiyyətli iqtisadi operator statusu almaq üçün hüquqi şəxs aşağıdakı şərtlərə cavab verməlidir:

- malların təyinat yerinə çatdırılmasının Ümumdünya Gömrük Təşkilatının müəyyən etdiyi təhlükəsizlik normalarına və standartlarına uyğun olaraq təmin edilməsi imkanının mövcudluğu;
- gömrük və vergi qanunvericiliyinin tələblərinə riayət etməsi;
- gömrük nəzarəti baxımından əhəmiyyət kəsb edən kommersiya və nəqliyyat sənədlərinin idarə edilməsinə dair qənaətbəxş sistemin olması;
- gömrük ödənişlərini və digər ödənişləri həyata keçirmək üçün maliyyə imkanlarının olması;
- fəaliyyət göstərdiyi sahədə azı 2 (iki) il təcrübəsinin olması;
- müvafiq təhlükəsizlik və mühafizə standartlarının tətbiqi imkanlarının olması;
- informasiya mübadiləsinə lazımi səviyyədə təmin edən texniki bazasının olması.

Məcəlləyə uyğun olaraq, SİO statusunun alınması, müvəqqəti dayandırılması və ləğv edilməsi qaydaları 27 avqust 2013-cü ildə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin qərarı ilə müəyyənləşir [4].

Səlahiyyətli İqtisadi Operator institutunun tətbiqi zamanı yaranan ən böyük problemlərdən biri odur ki, malların və nəqliyyat vasitələrinin SİO-larla daşınması zamanı dövlətlər onlara əlavə heç bir güzəşt, yaxud üstünlük tanımır, sadəcə gömrük rəsmiləşdirilməsinin sadələşmiş üsullarından istifadə hüququnu verməklə kifayətlənirlər. Hesab edirik ki, Səlahiyyətli İqtisadi Operator institutunun daha səmərəli fəaliyyəti üçün istər onun əsas fəaliyyət istiqamətlərini müəyyən edən Çərçivə Standartlarında, istərsə də milli qanunvericiliklərdə onlara gömrük sərhədindən sürətli keçiddən savayı, gömrük rəsmiləşdirilməsi zamanı və gömrük ödənişlərinin ödənməsi zamanı müəyyən güzəşt və üstünlüklərin tanınması tətbiq edilməlidir.

Tədqiqat üzrə əldə edilən nəticələr.

Aparılan tədqiqatla əlaqədar aşağıdakı mühüm nəticələrin irəli sürülməsi zəruri hesab edilə bilər:

- Xarici ticarət əlaqələrinin inkişafı üçün beynəlxalq sənədlərlə təklif edilən güzəşt mexanizmlərinin tətbiqi təşviq edilməlidir;
- Xarici iqtisadi fəaliyyət iştirakçılarının fəaliyyətinin ləngiməsinin qarşısını almaq üçün dövlətlərin milli gömrük qanunvericiliklərinin unifikasiyası prosesi sürətlənməlidir;
- Səlahiyyətli İqtisadi Operator kimi mexanizmlərin təcrübədə tətbiqini təşviq etmək üçün onlara əlavə gömrük güzəştləri tətbiq edilməlidir;
- Beynəlxalq gömrük müqavilələrində və digər sənədlərdə təklif edilən güzəştli sxemlər milli qanunvericiliyə implementasiya edilərkən milli və iqtisadi təhlükəsizlik ideyaları ilə birgə tətbiqi həyata keçirilməlidir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsi. <https://e-qanun.az/framework/46957>
2. Azərbaycan Respublikasının 2023-cü il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu <https://e-qanun.az/framework/53084>
3. Əliyeva Ə.Ə. Gömrük hüququ. Dərs vəsaiti. Bakı, Qanun 2016, 80 s.
4. Əliyev E.Ə., Əliyev V.İ. Gömrük işinin təşkili. İqtisadi və hüquqi əsaslar. Bakı, 2015, 816s.
5. “Gömrük təmsilçiliyi, o cümlədən gömrük brokeri fəaliyyətini tənzimləyən Qaydalar”ın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı. <https://e-qanun.az/framework/26862>
6. “Malların və nəqliyyat vasitələrinin gömrük sərhədindən keçirilməsi üçün “Yaşıl dəhliz” və digər buraxılış sistemlərindən istifadə Qaydaları”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı <https://e-qanun.az/framework/32855>
7. “Səlahiyyətli İqtisadi Operator Statusunun Verilməsi, Müvəqqəti Dayandırılması Və Ləğv Olunması Qaydaları”nın Təsdiq Edilməsi Haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı. https://frameworks.e-qanun.az/26/c_f_26551.html
8. SAFE frameworks of Standards. <https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/facilitation/instruments-and-tools/tools/safe-package/safe-framework-of-standards.pdf>
9. Ümumi risklərin idarə olunması Qaydalarının təsdiqi haqqında AR DGK-nin kollegiya qərarı. <https://e-qanun.az/framework/48334>
10. Буваева Н.Э. Международное таможенное право. Москва, 2005, 376с.
11. Таможенное право. Учебник. отв.ред. А.Ф.Ноздрачев. Москва, 2007, 688с.
12. Таможенное право. Учебник. Отв.ред.О.Ю.Бакаева. Москва, Норма, 2009, 705с.
13. Таможенное дело: Уч.пос.О.В.Молчанова. Ростов-на-Дону.2007.317с.

Asmar Aliyeva (asmer_1985@yahoo.com)
Head of the Department of the Civil Process and Commercial law,
Associate professor, Phd in Law

NEW SYSTEMS FOR TRADE FACILITATION IN INTERNATIONAL CUSTOMS LAW: PROBLEMS OF THEIR IMPLEMENTATION TO NATIONAL LEGISLATION

In order to facilitate international trade and protect the interests of foreign economic participants, the development of systems that provide for faster and easier passage of goods and vehicles across customs borders, and to accelerate the unification of national legislation to achieve this, is one of the priority directions of the customs policy of the states.

The article examines the problems that arise during the implementation of the institute of customs brokers and authorized economic operators, created for this purpose, and the changes that can be made in national and international legislation to solve them.

In the article, the institution of customs brokerage is distinguished as an indirect form of customs representation, the normative basis of its application is discussed, its goals and the tasks ahead are defined. It is noted that the institution of customs brokerage is one of the important innovations in the development of foreign trade relations, but there are certain difficulties in its application in practice. As a rule, these difficulties manifest themselves in the monopoly of customs brokerage companies and in making decisions against the interests of the foreign economic participants by colluding with officials of customs authorities. In order to overcome these problems, the international conventions adopted in the field of customs recommend the representation of at least two customs brokerage companies at each customs exit point, and the introduction of measures to ensure that customs broker companies and officials of customs authorities are not in the group of mutually related persons.

Another group of persons mentioned in the article - Authorized Economic Operators - is a younger institution than the customs broker institution. The theoretical and normative bases of its application, its history, the conditions of its inclusion in the legislation of Azerbaijan are analyzed in the article. The problems that appeared during the introduction of the Institute of Authorized Economic Operators and that may arise in the future, gaps in the legislation are investigated, and suggestions are made for their elimination.

Key words: *customs representation, customs carriers, customs broker, foreign economic activity, authorized economic operators, WCO Framework Standards, risk management system in the organization of customs work of the state, customs corridors.*

Асмар Алиева(asmer_1985@yahoo.com)
Заведующая кафедрой Гражданского процесса и коммерческого права Юридического факультета Бакинского Государственного Университета,
доктор философии по праву, доцент

НОВЫЕ СИСТЕМЫ, ПРЕДЛАГАЕМЫЕ ДЛЯ УПРОЩЕНИЯ ТОРГОВЛИ В МЕЖДУНАРОДНОМ ТАМОЖЕННОМ ПРАВЕ: ПРОБЛЕМЫ ИХ РЕАЛИЗАЦИИ В НАЦИОНАЛЬНОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ

В целях облегчения международной торговли и защиты интересов участников внешнеэкономической деятельности одним из является одним из приоритетных направлений таможенной политики государств является развитие систем, обеспечивающие более быстрое и облегченное прохождение товаров и транспортных средств через таможенные границы, а также ускорение унификация национального законодательства для достижение этой цели.

В статье анализируются новые институты, созданные с этой целью, в частности институт таможенных брокеров и уполномоченных экономических операторов и

проблемы, возникающие при их применении, а также изменения, которые можно внести в национальное и международное законодательство для решения этих проблем.

В статье выделяется институт таможенного брокерства как косвенная форма таможенного представителя, обсуждается нормативная основа его применения, определяются его цели и задачи.

Отмечается, что институт таможенного брокерства является одной из важных новаций в развитии внешнеторговых связей, однако существуют определенные трудности в его применении на практике. Как правило, эти трудности проявляются в монополизме таможенно-брокерских компаний и принятии решений вопреки интересам участников внешнеэкономической деятельности путем сговора с должностными лицами таможенных органов. В целях преодоления этих проблем международные конвенции, принятые в сфере таможенного дела, рекомендуют присутствие не менее двух таможенно-брокерских компаний на каждом пункте таможенного выхода, а также введение других мер.

Другая группа лиц, упомянутая в статье, — институт УЭО — более молодой институт, чем институт таможенного брокера. В статье анализируются теоретические и нормативные основы его применения, история и включение в таможенное законодательство Азербайджанской Республики. Исследуются проблемы, возникшие при внедрении института уполномоченных экономических операторов, пробелы в законодательстве и предложения по их устранению.

Ключевые слова: *таможенное представительство, таможенный перевозчик, таможенный брокер, внешнеэкономическая деятельность, уполномоченные экономические операторы, рамочные стандарты Всемирной таможенной организации, система управления рисками, таможенные коридоры.*